

LANDSBYLIV PAA HJEMBÆK-EGNEN I ÆLDRE TID

Gengivet efter nogle Optegnelser af Anne Kathrine Pedersen.
Ved Albert Thomsen.

Anne Kathrine Knudsdatter, Enke efter Gaardejer Karl Pedersen, Forsinge, er født i Hjembæk 1852; hendes Fader, Knud Rasmussen, ejede Tjørnerønsogaarden. Hun har i sit firsindstyvende Aar bevaret sin Hukommelse frisk og klar, og da jeg for et Par Maaneder siden besøgte hende — hun bor nu i Holbæk — for at se paa et Par Ting, hun vilde skænke Museet, foreslog jeg hende at fortælle lidt fra hendes Ungdom, og hun dikterede da sin Datter nogle Erindringer. Efterfølgende er derfor bygget paa disse Optegnelser suppleret med hendes mundtlige Meddelelser til mig ved et Par Besøg, jeg aflagde hos hende i samme Anledning.

Min Bedstemoder, som var født c. 1783, boede i mange Aar som Aftægtskone hos mine Forældre; hun var dygtig til at fortælle, og vi Børn hørte gerne efter, naar hun og Mor om Aftenerne sad og talte om »gamle Dage«; vi syntes jo, det var saa fornøjeligt at høre om, hvordan de dengang bar sig ad, og hvad de havde oplevet.

Bedstemoder kunde huske en hel Del fra dengang, Engelskmændene var her i 1801. Det var det Aar, da Bønderne skulde køre Sten til den ny Landevej, og hun maatte sammen med en hel Del andre Piger køre det ene Læs efter det andet ned til Tudse, hvor Kampestenene blev lagt som Bund i Vejen. Karlene læssede Vognene hjemme i Gudmanstrup, og Vejfolkene tog imod, men Køreturen

maatte Pigerne selv klare. Saa var det en Dag, at Hestene løb løbsk for hende; hun blev slæbt med et Stykke og blev kørt hjem med begge Arme brækket. Hjemme i Sengen laa hun saa og kunde høre, hvordan de skød derinde ved København, dengang Slaget stod paa Rheden.

Da Engelskmanden kom igen 1807 og tog vores Flaade, var der mange Bønder ude fra vor Egn med i Landeværnet. Engang gik 3 Koner fra Hjembæk helt ned til Køge for at se til deres Mænd, som laa Strandvagt; de havde jo nogle gode Madvarer med til dem og desuden Bud og smaa Pakker med en Bitte Pølse eller Ost fra andre Koner paa Egnen til deres Mænd dernede. Da de kom til Svinninge, trak de Træsko og Hoser af og gik videre paa bare Ben; det var sparsommeligere og behageligere. Hele Tiden gik de og strikkede for at udnytte Tiden. En Aften kom de til en Gaard og bad om Natteleje der; de kunde godt ligge i Loen; men da Manden hørte om deres Ærinde, bød han dem ind i Stuen, Konen beværtede dem godt og bød dem saa til at ligge i Sengen. De tre fremmede Kvinder vilde ikke fordrive Manden og Konen fra deres Seng. »Jo, gør det endelig«, sagde han, »vi kan jo sove i Morgen, naar I er væk.« Og saa føjede de dem. Snart sov de sødeligt i den store Seng, men den ene vaagnede ved, at Ægtefolkene kom listende ind; Manden lagde et stort Knippe Halm paa Gulvet ved Fodenden af Sengen, og saa sov han og Konen der. »Tys, vær endelig stille, for nu sover de saa godt!« hviskede han, da de lagde dem ned. Næste Morgen skaffede han dem Køreljighed med en Tørrevogn en Mils Vej, men det var ogsaa den eneste Lettelse, de fik; baade hen og hjem gik de. Men dengang var Folk ikke saa ømme over at gaa paa deres Ben; for at gaa til Holbæk og hjem igen, det regnede vi da ikke for saa farligt i mine unge Dage.

Jeg vil nu fortælle lidt om, hvordan det gik til ved Gilderne i min Barndom ude i Hjembæk; ja noget af det har jeg fra min Mor og min Bedstemor, men meget af det har jeg selv været med til.

Vi kan begynde med **Barselgilderne**. Hvis der i en Gaard var født et Barn om Aftenen eller om Natten, maatte Storepigen straks om Morgenens af Sted, somme Tider før det endnu var lyst, ud til alle Gaardene og hilse hjemmefra, at der var kommet en lille og bede dem, at de vilde komme og se den. I Haanden havde hun saa en lille Kæp, som hun skulde se Lejlighed til at faa sat lige inden for Døren eller i Forstuen; det var nemlig saadan et Tegn paa, at paa det Sted skulde det næste Gilde holdes. Men det var ikke let at slippe af med Kæppen, for Folk kendte jo Skikken og passede godt paa. Hun skulde ogsaa skynde sig at komme hele Raden rundt og maatte ikke sidde ned eller nyde noget paa Turen, for hun skulde være hjemme igen til Middag.

Efter Middag begyndte de indbudte Kvinder at komme til **Kvindegildet**, som hed kaldtes. De lykønskede Moderen og fik Barnet at se; Brød, Ost, Kød og Smør blev sat paa Bordet og dertil fik de sommetider en Kop koft Øl; Kaffe kendtes ikke endnu herude. Naar de havde spist, smurte de med det samme en 3—4 Tallerkener Smørrebrød til Mændene, men naar de ved 5-Tiden begyndte at komme, maatte Kvinderne være ude af Stuen; de mødtes aldrig. Mændene spiste saa Maden og drak Øl og Snaps til, og saa tændte de Piberne og begyndte at spille Kort. Da Sengene jo stod inde i Stuen, maatte Konen med det lille Barn ligge hele Aftenen og høre paa Kortspillernes Snak; de drak stadig Snapse og Øl og blev til sidst temmelig højrostede; det var sjældent, de gik før Midnat. Her i Hjembæk blev den Skik afskaffet efter min Søsters Fødsel 1849; mine Forældre og Bedsteforældre syntes, det var en Uskik, og brød den, og den blev ikke taget op mere af nogen i Byen.

Da min Søster den 28. Dec. samme Aar skulde døbes, blev der heller ikke, som gammel Skik var, sendt en Bedekone rundt. Da Bedstefader, Sognefoged Rasmus Knudsen havde været i Kirke 2. Juledag og siden havde faaet sin Middagsmad, blev hans graaskimlede Ridehest sadlet, og saa red han ud til 14 Gaarde og til Smeden og Bødkeren og indbød dem til Barnedaaben og samtidig Mand og Kone til at komme »i Morgen og skære Mad«; og dermed var Bedekonen afskaffet i vor By.

Der var ellers en Kone, der gik rundt og bød til Gilde; naar hun gik hjemmefra, havde hun gerne to uldstribede Forklæder paa og to Lærredsposer under Armen, og saa sagde hun allevegne »Jeg skal hilsen fra — og saa nævnte hun Ægtefolkens Navne — og deres lille Barn og sige, om I vilde komme i Overmorgen og følge med dem i Kirke og ofre og tage med dem hjem og spise til Middag og blive der og more jer, saa længe, I lyster, og om Mand og Kone vilde komme i Morgen og skære nogen Mad«.

Naar den Hilsen var aflagt, kom Konen paa Stedet ind med 4 Stykker Smørrebrød, godt smurt og belagt, og mens Bedekonen spiste dem eller pakkede dem ind, hentede Konen ind fra Køkkenet et 8 Pd.s Brød, et røget Faarelaar eller en halv Gaas eller et Stykke Flæsk; det tog hun i sit yderste Forklæde, og saa fik hun endda et Fjerdingkar Gryn i sin Pose. Det kaldtes »en Bedestumpe«, og det var hendes eget, saa hun maatte tit gaa hjem en Omgang med Sagerne for hver 2 Steder, hun havde været inde.

Den Skik var det, Bedstefader afskaffede i 1849, og alle undtagen Bedekonen var godt tilfreds med det.

Dagen før Barnedaaben fik Konerne travlt med at pakke en Kurv med en 4 Pd. Smør, en Ost paa en 5—6 Pd., ligesaa god som vor Tids Svejtsrost, et Faarelaar eller en stor Faare-Rullepølse, eller et Lammelaar eller et godt Stykke Oksekød; altsammen lige til at sætte paa Bordet og begynde at spise af. Klokkeren 1 tog Mand og Kone

saa Kurven imellem dem og naar de kom til Gildeshuset, blev de straks budt til Bordet og fik Æbleskiver med Øl og Snaps til. Naar det Traktement var sat til Livs, gik Mændene gerne en Tur ud og saa paa Gaardens Ejendele og Markerne, og siden satte de sig til at spille Kort ude i Loen, hvor der ved Hjælp af Fælle, Dækkener og Lagerner var lavet en stor Stue..

Et Par af Mændene hjalp Konerne med at skære Brød, det var jo et strengt Arbejde at skære saa mange Rundtennummer, og imeus tømte Konerne Kurvenes Indhold ud paa Bordet og begyndte at smøre og belægge Brødet. En af Mændene gik derefter ind i Mælkestuen og lagde en gammel ren Dug i Bunden af Bryggerkarret og op ad Siderne; saa fik han en Sibøtte, og deri bar han efterhaanden al den smurte Mad ud og satte den ned i Karret.

Naar en 10—12 Rugbrød var smurt op, blev et Par af de mest betroede og erfarne Kvinder kaldt ud, for at de kunde se, om de troede, der var nok til de Gæster, som var indbudt. Var der nok, tog de en Sibøtte og en Fjervinge og fejede Krummer og Stumper af Bordet, og derefter tog de fat paa at smøre Mad til Kortspillerne, og siden fik de da ogsaa noget selv.

De Mænd, som hjalp Konerne, kaldtes Skaffere. Den Kurv og Brødkniv, som hver Kone havde med, blev kun brugt ved Gilderne.

Ud paa Aftenen, naar Arbejdet var gjort, fulgtes Mænd og Kvinder saa hjem.

Om Morgenen paa selve Gildesdagen gik Gaardens Storpige hen til Gildeshuset med saa stor en Spand Mælk, de havde, nymalket og siet i Spanden. Midt i 1850'erne begyndte der at vanke Kaffe om Eftermiddagen ved Gilderne, og saa mødte Pigerne da op med en 3—4 Pægle Fløde dertil. Pigerne blev ellers beværtet godt; de fik **skaaret Mad og Øl** og et Glas Kirsebærvin at nippe af. **Paa Hjemvejen** mødte de tit deres Madmoder, som skulde **hen og hjælpe** til med Maden. Nogle Koner tog Smørre-

brødet op af Karret, lagde det paa Tallerkener og Skafferne satte dēf paa Bordet tilligemed Øl og Snaps; det var Frokosten, som Gæsterne skulde nyde, inden de kørte i Kirke. Andre af Kvinderne gik i Køkkenet og sørgede for Middagsmaden.

Naar saa de allesammen var kommet fra Kirke, gik de til Bordene, som var dækket med store Duge; den, som havde holdt Barnet over Daaben, og den, der holdt Huen, skulde sidde for Bordenden; de andre bænkedesik, som de kunde bedst. Det første Fad Grød blev sat ind af Barnets Moder, ligeledes den første Fisk, og mens Fisken spistes, gik en af Skafferne rundt ved Bordenen og raslede med en dyb Tallerken og samlede Spillemandspenge ind; Spille mændene gik selv bag efter og spillede. Naar Turen var til Ende, fik 1. Spillemand Pengene.

Efter Spisningen blev Bordene ryddet ud, der hvor de skulde danse; langs Væggene var der Brædder paa Bukke til at sidde paa, og saa tog Spille mændene fat; det var jo mest Kristian Nyrop og saa nogle, han skaffede, f. Eks. Jens Olsens Sønner fra Mørkøv og Hans Hansen fra Thorslunde.

Ved 4—5-Tiden satte Skafferne igen smurt Mad, Øl og Snaps paa Bordene og bød det rundt i Dansesalen, og derefter opkrævede de igen Spillemandspenge.

Paa et Bord stod der hele Tiden Mad parat, saa Folk kunde tage sig en Bid Brød, inden de skulde hjem; nogle gik ved Midnatstid, men der var mange, som blev til Kl. 3 om Morgenen. Ved Afskeden blev de af Værtsfolkene anmodet om at komme igen i Morgen. I gammel Tid havde »Storkarlen« og »Storpigen« paa Gaardene været indbudt den første Dag, men det ophørte omkring 1850.

Anden Dag gik som første; Gæsterne kom Kl. 1, og Traktementet lød paa Øllegrød og Plukfisk.

Ved Bryllupper udgik Indbydelsen altid fra Værtsfolkene og de Unge i Fællesskab, men paa Bryllupsdagen stod Brudeparret altid i Bislaget eller inde i Gaar-

den for at tage imod Gæsterne, Spillemandene spillede et Stykke, hver Gang der kom Gæster ind i Gaarden. Og det var gammel Skik, at det unge Par maatte kun lige hilse paa Folk, ikke tale med dem ud over det mest nødvendige, før de var viede; ellers bragte det Ulykke over deres Ægteskab.

Efter at de havde danset Brudevalsen og et Par andre Danse, gik de to nygifte ind i Pige-kammeret, og der skulde Manden saa sætte den sorte Konehue paa hende. Under Løjer og Skæmt satte han den saa gerne forkert paa, og til sidst tog Brudepigerne den fra ham og bandt den paa hendes Hoved; og først naar hun havde faaet denne Hue paa, kunde hun optræde som Værtinde.

Ved Begravelse mødte Førstekarlen fra hver Gaard for at ringe med Kirkeklokken, og fra den Gaard, hvor Begravelsen skulde være, blev 2 store Kurve med den gode Mad, der var skaaret Dagen før, og ca. 12 Potter godt Øl og 2 Flasker Brændevin baaret op i Taarnet til Ringerne. Alligevel var Karlene ikke altid saa ivrige efter at komme op og ringe, og der mødte saa ofte nogle andre ude fra Byen; der var som nu nok af ledige Folk, og de vilde gerne ringe, for at faa Del i det gode Traktament.

Indtil henved 1870 blev alle Lig baaret til Kirken, selv ude fra Sognets yderste Kanter. Og Graven blev gravet af Gaardens Folk, hvis de havde gode Stunder eller daarligt Raad, ellers af Graveren. Men efter Jordpaakastelsen tog Mændene i Følget selv fat og kastede Graven til, og Kvinderne pyntede den med lidt Kranse eller Blomster, smaa Buskbomkranse med kulørte Papirblomster i.

I de fleste Gaarde inde over »Vejlen«*) havde man een eller flere Ligkister staaende paa Loftet; selv helt unge Folk sørgede for at faa lavet en Kiste; man kunde

*) Svinningevejle.

jo aldrig vide, naar der blev Brug for den. Jeg har hørt om, at de i Vejleby inde i Odsherred ofte havde en 3—4 Kister staaende. Det brugte vi ikke paa vor Egn.

Derimod var det ude hos os altid Skik, at ved Begravelserne skulde Følget en for en sige Farvel til den Døde og kysse ham. Da Bedstefader døde i 1856, løftede Moster os smaa Børn op og saa sagde vi »Farvel, Bedstefader« og kyssede ham, og af det store Følge paa flere Hundrede Mennesker var der kun eet, som ikke sagde Farvel og kyssede ham! Men den Uskik gik snart efter af Brug.

Ved alle Gilderne mødte Byens Fattige Morgenen efter Gildet, ja, vi saa dem da tit, før vi selv var taget hjem, komme vandrende ind over Gaardspladsen med en Krukke eller en Kurv for at faa lidt Levninger med hjem. Og hvis nogen af de indbudne Gæster havde syge eller sengeliggende Folk eller gamle Aftægtsfolk hjemme, blev der altid den første Gildesdag baaret et Fad Risengrød med rigelig Smør, Sukker og Kanel, samt en stor Skaal med Sennepsovs og Smør og dermed en Tallerken med et Par pæne store Stykker Klipfisk og en 3—4 Rundtenommer Sigtebrød hen til dem. Det skulde afsted, saasnart Gæsterne havde spist og blev i en Fart pakket i Kurve, som Husmanden, Drengen eller Lillepigen saa blev skikket ud med. Ja, ogsaa til de fattige og gamle rundt i Byen blev der sendt lidt af Gildesmeden; de skulde ikke glemmes, selv om de ikke var indbudt.

Indtil omkring 1850 blev den ældste Karl og »Storpigen« fra Gaardene ogsaa budt med til den første Gildesdag. Men saa gik det af Brug.

Til H ø s t g i l d e t skulde alle de Folk med, som havde arbejdet mindst 3 Høstdage paa Gaarden. Allerede ved 10-Tiden om Formiddagen mødte Husmanden med Kone og Børn og hvem andre, der skulde med. Paa Bordet var der dækket op med Smørrebrød, Æbleskiver, og hvis de havde Faareblodpølse, var der smurt Honning paa Pølsen!

Mændene drak Snapse og Øl, og Kvinderne fik Kirsebær-snapse.

Denne blev lavet paa den Maade, at noget Brændevin blev sat hen i en Krukke, til det var helt dovent. Saa kogte man nogle Kirsebær i lidt Vand, og dette Afkog hældtes i en fin Sigte, hvorefter det blev tilsat Brændevinen og noget St. Croixsukker; saa var det Kirsebærvin. Ved Gildet skænkede man et Snapseglas op og lod det gaa rundt til Kvinder og Børn, som bare nippede lidt af det.

Ved 11—12-Tiden kom Venner og Bekendte for at være med at spise til Middag. Paa Slaget 12 skulde helst det første Lertfad med Suppe bæres ind. Den var kogt paa Faarekød og to Høns. Til hvert Fad hørte 2 Sellerier, en Del Gulerødder af de største, der kunde skaffes, 2 store Stykker Porre, rigeligt af Melboller, som var rørt af Fløde, Smør og Mel med store Rosiner i, og endelig 1 a 2 kæmpestore Kødboller til hver Person og som Pynt nogle Svesker, der var kogt i Klaret. Imellem Fadene stod Tallerkener med udskaaret Faarekød og nogle med Risengrynstoppe i. Enhver Gæst fik sin egen Lertallerken, som de spiste Suppen af; Kødet tog de med Fingrene og snittede af det med deres Lommeknive; til Kvinderne laa der enkelte Knive paa Bordet. Speseskeer havde Folk med hjemmefra. Naar de havde spist lidt, kom der Peberrodssovs ind til Kødet.

Efter Maaltidet gik Mændene ud og saa paa Kreaturerne og Kvinderne ud i Haven. Sidst i 50'erne blev det Skik at traktere med Kaffe og Hvødebrød, Toøres-Snegle og Kringler, naar Bordet var ryddet. Til Kaffen fik man Fløde og brunt Sukker eller Farin; et Par Theskeer gik rundt fra Kop til Kop.

Spillemanden var den første, der fik Kaffe, og naar han syntes, det var forbi med Kaffedrikningen, gik han ud i Loen eller hen i Døren til den Stue, der skulde danses i, og spillede, til der kom nogen og dansede. Manden og Konen lagde gerne for, og saa bad han dem mere sig

godt og tage lige saa ivrig Del i Dansen som i hans Høst. Ved Siden af Spillemanden stod et lille Bord med Øl og Snaps. Det fik Kortspillerne inde i Stuen ogsaa; de spillede gerne »Sole 16 Streger« og »Napoleon«.

Ved 4—5-Tiden spiste Folk smurt Smørrebrød, og saa fordrev de Tiden, som de havde Lyst til, indtil de ved 8-Tiden skulde have Aftensmaden: Boghvede- eller Risengrød og Klipfisk med Sennepssovs til.

Saa fik de heller ikke mere, selv om de blev til den lyse Morgen, ud over det Fad med Smørrebrød, som altid stod parat hele Natten.

Senere blev Høstgilderne lavet om, saa Gæsterne mødte til Middag og fik Risengrød, Steg og Kaffe. Derefter plejede vi paa vore Egne at køre til Kulaas Skov — de fra Kalundborgegnen tog til Lerchenborg Have — og i Vognen havde vi store Kurve med Smørrebrød, Fløde, Sukker, Hvedebrød, Kaffe, Øl og Snaps. Kogt Vand fik vi i nogle Smaasteder derude. Naar vi saa kom hjem, var der dækket Kaffeborde, og derefter gik Gæsterne hver til sit.

* * *

Paa Agerstald boede der i 1830—40 en General Rothe*). Engang i Trediverne skulde den ene af hans to Tvillingdøtre giftes, og det Bryllup vilde han have ordnet akkurat som et Bondebryllup. Ja, der skulde naturligvis ikke bæres Madvarer derop i Forvejen, for de havde slagtet saa rigeligt paa Gaarden, Smør havde de jo ogsaa nok af, og Ost købte de nok paa »Arnakke«. Saa indbød han fra hvert Hjem fire Personer til Gildet, og nogle af de dygtigste Bondekoner blev anmodet om at komme og hjælpe til med Madens Tilberedning, og nogle fattige Ko-

*) Generalmajor, Kmhr. Harald Rothe (1781—1848); blev ved Patent af 14. Juli 1809 optaget i den danske Adel; hans eneste Søn, Kmhr. C. P. Rothe, døde barnløs.

ner fik Betaling for at være med og vaske op. Min Bedstemor og saa en Kone fra Høed skulde se til, at alt blev som ved et rigtigt Bondebryllup.

Der blev danset tre Steder. Bruden var meget for at danse, men Brudgommen — det var vist en tysk Baron — kunde ikke, og saa tog han hende under Armen og gik rundt til alle tre Dansesteder og hilste paa Folk og spurgte, om der var nogen, som vilde danse med hans Kone. Der var mange, som gerne vilde; Bruden var henrykt, og Baronon takkede de unge hjerteligt. Da de nygifte rejste fra Agersvold, havde Folk rejst 3 Æreporte for dem.

Da den anden af Generalens Døtre et Par Aar før var død, blev Sognets Folk ligesaadan indbudt til Begravelsesgildet, men det gik jo mere stille af, for der var en stor Sorg. Da hun skulde føres væk til deres Familiebegravelse — jeg kan ikke huske, hvor det var —, fulgte hun af saa godt som alle Godsets Folk til Hovmarkens Ende, og saa af alle Mændene og Sønnerne ned gennem Marke og Kundby til Hovedlandevejen.

I 1832 brændte Agersvold paa Hovedbygningen nær. Ilden kom vist fra Tærskemaskinen, for de havde tærsket den Dag, og Ilden opkom lige efter Arbejdets Ophør. Dyrene rendte rundt paa Marken om Natten, men næste Morgen blev de indfanget og anbragt paa Bøderngaardene.

Da saa Generalen skulde til at bygge Gaarden op igen, mente han, at Bønderne skulde hjælpe ham; de var hoveripltige til det. Men det vilde de ikke, og det blev til Sagsanlæg fra begge Sider. Bedstefader, som jo var Sognefoged, optraadte paa Bøndernes Vegne, og de vandt Sagen, fik endda Erstatning for, hvad Arbejde og Kørsel de allerede havde gjort.

Dengang de begyndte at ophæve Hoveriet omkring paa Omegnens Herregaarde, syntes Bønderne under Agersvold ogsaa, at de vilde være fri. De aftalte da, at en bestemt Dag skulde alle Mændene møde oppe paa Gaarden for at tale med Generalen. Det blev en stor Flok. Der

var lukket og laaset alle Vegne, men saa gik Sognefogeden hen og bankede paa. Tjeneren, der lukkede op, sagde, at Bedstefader godt maatte komme ind, men det vilde han ikke, uden han maatte tage en Mand med som Vidne. Han blev saa lukket ind sammen med Gmd. Hans Christensen fra Hjembæk, og de talte i 2 Timer med Generalen og hans Godsforvalter. Rothe undskyldte sig med, at han jo lige havde faaet en ny Forpagter, som havde overtaget Forpagtningen med Hoveri, men Bedstefader, som godt vidste, at den ny Mand gerne vilde af med det Hoveri, sagde, at han sikkert troede, at Forpagteren var saa oplyst og dygtig en Landmand, at han ikke vilde modsætte sig Hoveriets Ophør, som jo bare vilde være til Gavn for alle Parter. Tjeneren blev da sendt over efter Forpagteren, og han vedgik, at han gerne vilde forhandle om det, de kunde nok finde en god Maade at ordne det paa. Generalen ønskede 3 Uger, men Sognefogeden mente, at det var mere end nok med 3 Dage, og deri gav baade Forpagteren og Godsforvalteren ham Ret. Derefter bød de Farvel. Ude i Gaarden var Folkene begyndt at blive urolige, men ad de nu fik at vide, hvordan det var gaaet, blev de saa glade, at de udbragte et Leve for Generalen, som jo ellers altid havde været dem en god Herre.

Da de tre Dage var gaaet, blev de alle tilsagt igen for at høre Betingelserne, og da Papirerne var underskrevet, var de alle meget glade.

Siden overtog Sønnen, Kammerherre Rothe*), Agersvold. Baade han og da særlig Kammerherreinden var meget afholdte. Hun gjorde saa meget godt imod Godsets fattige. De havde ingen Børn. Deres Gravsted er paa Hjembæk Kirkegaard, men det bliver nu ikke holdt saa pænt, som det fortjente, skønt der nok lever nogle endnu af dem, der i sin Tid nød godt af disse to Menneskers

*) Kammerherre C. P. Rothe; til 1865, da Grev Lerche købte Gaarden.

Gavmildhed. Det passer godt, det gamle Ord: Utak er Verdens Løn!

* * *

Derefter vil jeg fortælle lidt om, hvordan Folk gik klædt, dengang jeg var Barn og i min Ungdom.

De gamle Mænd havde til daglig Brug Trøjer af hvidt Vadmél; de naaede kun til Lænden; der var 2 Blyknapper for Hænderne og en Række ned foran. Desuden havde de hvide Vadmelsbenklæder, som gik ned over Knæet og var knappet der med to Knapper. Paa deres lange, hvide Strømper, som gik op under Benklæderne, var der som Regel af mange Vrangmasker strikket Slotte, Kirker og andre fine Mønstre. Træskoene var helt af Træ; der var Jernkrammer paa, og de kaldtes gerne »lange Overlæders«, skønt der slet ingen Læder var paa dem. Paa Hovedet havde Mændene en Tophue, strikket af Uldgarn, med en Kvast i Spidsen.

Om Vinteren saa man dem ofte i hvide Faareskindspelse med det laadne udad.

Ved Gilderne mødte Mændene gerne i blaat eller sort Tøj, lange Vadmelsfrakker, som naaede ned over Knæene, med 2 Rækker Knapper. Dertil havde de lange Benklæder, en Nattrøje og Vest af Hvergarn, Nattrøjen var med lange Ærmer og en Knap ved Haanden. Paa Fødderne Fedtelædersstøvler, som ikke kom tiere paa, end at eet Par Støvler var nok til en Mands Levetid. Paa Hovedet havde de en Kasket af sort Klæde med blank Skygge, men til Begravelser høj, sort Hat, »Skorstensrør«; de første af den Slags var af sort Vadmél og stammede fra Buntmager Tofte i Holbæk.

De yngre Mænd brugte om Vinteren, hvad de havde af Hvergarns- og Vadmélstrøjer, som ikke kunde bruges til at tage bort med mere om Sommeren. Tit gik de i blaa eller sorte hjemmefarvede Lærredsbenklæder af groft

Lærred og med en Bluse af blaastribet Bomuldslærred. Paa Hovedet Kasket eller Straahat og paa Fødderne Træsko. Til Gilde gik de yngre Mænd i korte blaa Vadmelstrøjer, og derunder havde de Vest og Nattrøje; denne blev sidst i 50'erne afløst af de jydsk Uldtrøjer af blaat og hvidt rundstrikket Uldgarn. Paa Fødderne havde de til Stadsbrug fine Blanklædersstøvler, paa Hovedet Kasketter, som de ældre jo ogsaa brugte, købt paa Kildemarkedet i Toftes Telt.

De, som var kørende og ikke saa saa meget paa Skillingerne, anskaffede sig et Slags Køreslag, en Chenille, med to Slag over hinanden, det yderste af blaat trestykket Vadmel, det inderste af tostykket; de var helt rundskaarne og aabne foran op til Halsudskæringen, hvor der var en stor Krave til at slaa op over Ørene. Slaget holdtes sammen med et Par svære Sølvhægter og længere nede af et Par skjulte Staalhægter.

Kvindekjolerne var af Hvergarn i forskellige Farver og Mønstre; de var lange og med lange Ærmer og sad stramt om Livet. Omkring ved 1860 blev det moderne med meget vide Nederdele, 6—7 Alen var de tit. Man gik altid med Forklæde paa; til Gilder og Bortture var de af fint, uldent Tøj eller af sort Silke, sjældent kulørt. Om Halsen havde man en lille hvid broderet eller hæklet Krave. Den Slags Stadstøj var købt paa Kildemarkedet ligesom Broschen og Ørenringene. Der var dog ogsaa velhavende Korer, som havde Smykker af Guld, købt f. Eks. hos Guldsmed Westi i Holbæk.

Paa Hovedet bar alle Kvinder en Hætte med Korsklæde og lange Baand. Hætten var af Uld eller Silke med et Nakkestykke af Sølv- eller Guldbroderi. Da jeg skulde konfirmeres, købte vi en trekantet Guldnakke hos Tideemand i Holbæk; den kostede 5 Daler; selve Huen syede min Søster.

Korsklædet var af Kniplingsstof. Til Hagesløjfe og Nakkebaand skulde der være 11 Alen Silkebaand fra 2 til

5 Tommer brede; Bredden og Farven afgang af Folks Lyst og Pung. De 11 Alen deltes i 2 Stykker; af det længste blev der lavet to lange Ender og to halvt saa lange; det blev til den Sløjfe, som skulde sidde i Nakken. Af det korteste Stykke, som var c. $\frac{1}{3}$ af hele Baandet, lavedes saa den lille Sløjfe, der skulde sidde under Hagen, gjort fast med en Traadstrop. Til daglig Brug gik Konerne med filerede Korsklæder og Hagesløjfe; de gamle brugte Lin i Stedet for Korsklæde.

Om Formiddagen anvendte Kvinderne hjemme i Køkkenet grove Blaarlærreds Forklæder, for det meste en Gave fra deres Madmor, for at de kunde frede paa det uldstribede, som skulde paa, naar de skulde bort. Det var ogsaa stribet paatværs, men kunde ogsaa være smaaternet.

Paa Fødderne havde de Træsko, »korte Overlæders«; til Arbejdsbrug var det gerne et Par med Blikkrammer, men til Stadsbrug var de med blanke, gule Messingkrammer med vedkommendes Navn, Blomsterranker eller saadan noget paa. De kunde vare hele hendes Liv. Om Sommeren var der nogle, der gik med Trætøfler med stort Overlæder paa.

* * *

Den største Fornøjelse, vi havde hele Aaret om, var Kildemarkedet. Det begyndte gerne den 21. Juni og var forbi den 27. I gammel Tid holdtes det oppe ved Kilden paa en Bakke paa Hans Christensens Mark, men siden flyttede de det ned ved Byen paa Jens Pedersens Mark. Dagen i Forvejen kom Handelsfolkene kørende rundt omkring fra og stillede deres Telte op; de fleste havde bestemte Pladser fra Aar til Aar, og naar den første Markedsdag kom, var Vejene helt fyldt med Bøndervogne og ridende og gaaende Folk. I Gaderne ned mellem Teltene og Boderne var der en farlig Trængsel og Alarm; nogle skulde købe Kasketter hos gamle Tofte, andre hand-

lede om Lertøj med Pottemager Lund eller købte Hvedebrød hos Bager Schumann. Der var ogsaa hollandske Keldførere med Kobbertøj, og der var Folk med Mejered, Skotøj, Gryder og Pander, Honningkager; ja, der var snart ikke den Ting, man ikke kunde faa. Mest Søgning var der næsten ved »Otteskillingsteltene«, hvor de havde al Slags billigt Stads og Legetøj. Og saa var der jo ogsaa en 10—12 Beværtertelte, hvor man kunde faa Mad og Drikke. Det kunde godt ske, at der blev Spektakler, især paa Markedets sidste Dag, men saa kom Sognefogederne og stiftede Fred. Der var tre fra Omegnen sammen med Herredsfuldm. Harboe fra Holbæk.

Gøglere var der altid nogle af; somme Tider et helt Cirkus med Kunstberidere, og i hvert Fald manglede der jo aldrig et Par Karusseller, en Gynge og et Dansetelt.

Jeg har hørt, at der er nogen, der fortæller*), at der blev holdt 3 Kildemarkeder i Hjembæk hvert Aar, men det kan jeg ikke tro, for jeg har aldrig hørt om mere end det ene, og mine Bedsteforældre har dog boet i Hjembæk siden 1809.

Den første Dag var »Teltedagen«, da rejstes Teltene, og næste Dag var den store Kildedag, og de sørgede gerne for, at den saa vidt muligt kom til at falde paa St. Hansdag. Aftenen før brændte vi Blus oppe paa »Lysebakken«.

Jeg kan lige huske, at jeg som lille Tøs har været med min Mor ude ved Kilden, den laa oppe paa Siden af en stor Bakke. De gamle fortalte, at der var engang for mange Hundrede Aar siden en ung Jomfru, som gik herude ved Bakken og ventede paa sin Kæreste, men da han saa kom, myrdede han hende, og der, hvor hun døde, sprang der en Kilde frem af Jorden.

*) Chr. Olsen i Aarbogen 1922, 83.